

KAKO ZVATI SJEVERNOGA JELENA?

Jedan čitatelj kaže da bi trebalo normirati naše nazive za sjevernoga jelena jer su u upotrebi tri: *irvas*, *sob* i *los* pa i četiri ako ubrojimo i naziv *sjeverni jelen*.

Mislim da je prijedlog dobar jer nije ekonomično da za isti pojam imamo tri ili četiri naziva s istom stilskom vrijednosti.

Za tu životinju teško da možemo imati svoj jednočlani naziv jer ta životinja ne živi u našim krajevima, a kad je taj pojam došao k nama, normalno je da je došao i njegov strani naziv, ali kako nije jedan, valja se zapitati koji je najbolji. Razmotrimo jedan po jedan.

Naš je naziv *sjeverni jelen*, ali on je dvočlan, razumljivo je što se u izbor nameću jednočlani nazivi, samo što su oni tuđice.

Ako pogledamo u Hrvatsku enciklopediju, vidjet ćemo da u njoj *irvasa* nema, nalazimo *soba* i *losa*, to jesu *sjeverni jeleni*, ali nisu iste životinje. *Los* je latinski *Alces alces* najveća vrsta jelena, a *sob* *Rangifer tarandus* pripadnik porodice jelena, *los* je iz ruskoga, a *sob* iz češkoga. Ni Osmojezični enciklopedijski rječnik nema *irvasa*, a *los* i *sob* dvije su mu različite životinje, što se najbolje vidi iz latinskih naziva u njemu. Prema Klaiću *irvas* je iz ruskoga, zapravo iz mongolskoga – *irbis* ‘snježni leopard’.

Sad mislim da se odgovor nametnuo sam od sebe i nama ne preostaje nego da preporučimo kako smo našli u Hrvatskoj enciklopediji i Osmojezičnom enciklopedijskom rječniku. Tko hoće biti precizan, treba razlikovati *losa* i *soba*, a tko ne će, najbolje mu je rabiti naš naziv *sjeverni jelen*.

Stjepan Babić

OSVRTI

KAD STUDENT ZATRUDNI

Rasprava o rodnoj perspektivi u jeziku

(Zrinjka Glovacki-Bernardi, Zagreb, 2008., 113 stranica)

Knjiga Zrinjke Glovacki-Bernardi prilično intrigantnog naslova vrсна je sociolingvistička studija o rodnoj perspektivi u jeziku. Sastoji se od četiri cjeline: Jezik i zbilja (str. 7. – 27.), Jezik i kultura (str. 27. – 35.), Jezik i žene – na primjeru njemačkoga govornog područja (str. 35. – 67.), te O trudnom studentu, gospođama i gospođicama (str. 67. – 107.). Na kraju

knjige nalazi se popis citirane literature (str. 107. – 113.).

U prvome se poglavlju autorica bavi odnosom jezika i stvarnosti. Već na prvoj stranici ističe kako je ljudski svijet nezamisliv bez jezika jer jezikom stvaramo zajednicu s drugim ljudima, uspostavljamo odnose i uvjetujemo ponašanje. U tom su poglavlju predstavljeni istaknuti jezikoslovci i filozofi koji su promišljali o spomenutoj problematici: Leo Weisgerber, Friedrich Kainz, Wilhelm von Humboldt, Ludwig Wittgenstein, Bernhard Waldenfels i Mircea Eliade.

U drugom se poglavlju razmatra odnos jezika i kulture. Autorica ističe višeznač-

nost pojma kultura. Taj se pojam definira u okvirima njemačkoga jezika u kojem se pojam kulture od značenja „obrađivanje zemlje“ proširio na „kulturu duha“ da bi kasnije uključivao i sastavnice društvenog i historičnosti. U tradiciji humanističkih znanosti pojam kulture bio je konstitutivan i za znanstveno utemeljenje pojma kulturne i jezične nacije. Početkom 21. stoljeća uočena je smjernica zamjene pojma humanističkih znanosti pojmom kulturoznanstva koji ilustrira interdisciplinarnost. Autorica spominje kako istovremeno usredotočenje na kulturoznanstvo i ženske studije nije slučajnost budući da su im zajedničke odlike transdisciplinarnost i usmjeravanje na umreženje, metaforizaciju i kontekstualizaciju unutar kulturnoga sklopa. Autorica ističe kako se pojmovi kultura i društvo u uporabi često izjednačuju s obzirom da pripadnost nekoj određenoj kulturi uvijek podrazumijeva i pripadnost određenoj društvenoj skupini. U tom se kontekstu spominje Michael Halliday koji jezik poima kao ishod društvenog procesa. Budući da su kultura i svakodnevna jezična interakcija usko povezani, govori se i odnosu jezika i društva, te se uvodi koncept jezične zajednice. Svaka je kultura proizvod ideologije, a temelji se na jeziku i posreduje se jezikom pa se otvara pitanje u kojoj mjeri kultura treba njegovati vlastiti jezik. Rezultat brige za jezik jest jezična kultura nekog društva koja se ne odnosi samo na jezično savjetovanje, nego i na djelatnosti u obrazovnim ustanovama i medijima. Istraživanje jezika unutar jezikoslovlja odvija se na više razina – na razini jezičnoga sustava, na razini jezične uporabe, na razini svijesti o jeziku te na razini jezičnih dodira. S područjem jezične kulture povezana je i jezična politika koja kao dio obrazovnog sustava danas ima veliku ulogu. Imajući na umu da su politika, gospodarstvo, medijska kultura i jezik u stalnom suodnosu, ne iznenađuje činjenica što

je jezična politika jedna od gorućih tema u Europskoj Uniji. Autorica spominje i dokumente koji su bitni za njezinu studiju. Jedan od njih je i Preporuka R (90)4 od 21. veljače 1990. godine Ministarskog odbora Vijeća Europe kojim se od zemalja članica traži poticanje neseksističkog jezika i preporuča da se u pravnim tekstovima, javnoj upravi i u nastavi koristi rodno neobilježeni jezikom. Autorica svoj pregled i razmatranja zaokružuje konkretnim primjerom ukazujući na drastične jezične razlike uzrokovane spolom kakve nalazimo u suvremenom japanskom jeziku. Japanke se u svom jeziku u obraćanju muškarcima za sebe služe oblicima koji označavaju podređenost, a za mušku osobu oblike koji izražavaju nadređenost. No ako je žena u službenoj hijerarhiji nadređena muškarcu, to je velika jezična poteškoća jer se jezični iskaz kosi sa stvarnom priopćajnom situacijom. Autorica citira i Bernharda Waldenfelsa koji japanski smatra primjerom kulturne uvjetovanosti rodni razlika u jeziku. U japanskom, naime, postoji muški i ženski jezik s različitim rječnikom, a čak se i osobnom zamjenicom kojom se označava govornika (ja) služi na različit način.

Treće poglavlje, Jezik i žene, bavi se središnjom temom ove studije. Autorica prikazuje razvoj ženskog pokreta u zemljama njemačkoga govornoga područja navodeći ključne osobe i godine te naposljetku i pojavu nove jezikoslovne grane – feminističke lingvistike. Spominju se prijedlozi rješavanja pitanja neprisutnosti žena u jeziku na primjeru njemačkoga jezika, ali i neki raniji pokušaji rješavanja te poteškoće koji su nailazili, kako na odobravanja tako i na ironične komentare. U Njemačkoj je kao odgovor na kritike ženskog pokreta zakonski regulirana upotreba neutralnih jezičnih oblika. Zahtijeva se izbjegavanje upotrebe rodno posebnih naziva i zagovara upotreba ili rodno neutralnih naziva ili navođenje oba roda. Autorica

smatra da je zasluga feministica u tome što su diskriminaciju analizirale strukturalno, a strukture u pozadini raskrinkale kao patrijarhalne. Strukturna je diskriminacija ujedno i predmet istraživanja feminističke lingvistike. Dok jezičnopolitičke mjere kreću „odozgo“, feministice nastoje jezične promjene razmatrati „odozdo“ jer će se promjenom običnog govornika / obične govornice mijene temeljiti na društvenim kriterijima. Psihološka su istraživanja pokazala da muški imenični oblici pretežito stvaraju predodžbu muške osobe, a uvođenje novih riječi moglo bi preoblikovati stereotipne koncepte i pridonijeti većoj zastupljenosti žena u jeziku, a time i u društvu.

Poblize su prikazana i dva velika područja istraživanja feminističke lingvistike – područje jezičnoga sustava (razina gramatike, morfologije i leksika) te rodno tipično jezično ponašanje u konkretnim situacijama. Navode se i zanimljiva istraživanja o rodnim razlikama u nastupu odvjetnika i odvjetnica i upotrebi humora. Pokazalo se da se odvjetnici češće od odvjetnica služe složenijim rečeničnim ustrojstvima, umetnutim rečenicama i arhaičnim frazama. Što se pak humora tiče, govornici se u svakodnevnom govoru služe humorom da bi naglasili status i moć i impresionirali ostale sudionike i sudionice u razgovoru, dok se govornice njime služe ponajprije radi druženja i zabave ne bi li stvorile i održavale solidarnost skupine.

U četvrtom se poglavlju autorica bavi zastupljenošću i predočavanjem žena u jeziku na primjeru hrvatskoga jezika i iz hrvatskoga gledišta. Ističe kako se prvi ženski časopis u povijesti hrvatskoga novinstva pojavio 1840. godine u Zagrebu i kako u drugoj polovici 19. stoljeća žene u Hrvatskoj počinju javno djelovati i na ranije nedostupnim područjima poput glazbe, književnosti i novinarstva. Navodi kako je Marija Jurić Zagorka bila prva žena koja se odvažila na muško zanimanje i

postala prvom hrvatskom novinarkom, književnicom i aktivisticom u borbi za žensko biračko pravo. Autorica nam pruža uvid u to kako su se žene borile za svoja prava, kakva je bila njihova prisutnost u društvu i javnome životu, ali i kakve su bile reakcije muškaraca. Spominju se i prilozima, članci i rasprave o upotrebi *gospođe* odnosno *gospojice* Mihajla Janjanina, o razlikovanju muških i ženskih oblika prezimena te o sintagmama *drugarica direktor*, *gospođa profesor* ili *drugarica direktorica* Zlatka Vincea.

Osim toga, navode se dva članka kojima se jamči ravnopravnost spolova u hrvatskome Ustavu. Međutim, analiza teksta Ustava pokazala je da u tekstu nema imenica ženskog roda osim imenice *majka* i *osoba*, pri čemu *osoba* ima negativne konotacije (*Dužnost je svih da štite djecu i nemoćne osobe*). Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova analizirala je pozamašan broj hrvatskih zakona i ustanovila da muški rod vrijedi kao norma. U ovom se dijelu krije i objašnjenje naslova ove studije. Članak 88. Stavak 1. Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju glasi: „*Student* ima pravo na (...) mirovanje *obveza studenta* za vrijeme služenja vojnog roka, za vrijeme *trudnoće* i do godine dana starosti djeteta...“

U posljednjem se dijelu četvrtoga poglavlja iznose rezultati istraživanja o oslovljavanju s *gospođa* i *gospođica* koju su proveli studenti četvrte godine germanistike u sklopu jezikoslovnoga seminara Sociolingvistika. Ustanovilo se da se kao *gospođica* (ili kolokvijalno – *gospodična*) oslovljavaju neudane žene neovisno o godinama i žene mlađe od trideset godina. Pogrješnom se pokazala pretpostavka da službena komunikacija češće pretpostavlja oslovljavanje s *gospođa*. Anketa je upotpunjena i komentarima ispitanika i ispitanica. Većina žena želi da im se sugovornici obraćaju oblikom koji odgovara njihovom društvenom iden-

titetu, no samo nekoliko ispitanica ispravljaju sugovornika i upućuje na željeni oblik oslovljavanja. Na samome kraju autorica govori o ustanovljavanju rodnog identiteta te poteškoćama s kojima se žene suočavaju u karijeri, posebice na područjima kojima su donedavno vladali muškarci. Ne samo da moraju dokazivati svoju sposobnost, već su prisiljene otklanjati neodgovarajuće rodne stereotipe u komunikaciji gdje je muškarac prototipni predstavnik vrste. Najbolju poruku šalje sama autorica na kraju rasprave: „Ako stvari i bića nemaju imena, odnosno ako ne postoje riječi kojima se označavaju, onda za nas ne postoje, pa stoga možemo parafrazirati Gadamera i ustvrditi da se tek s jezikom u kojem su prisutne i žene za nas otvara svijet.“

HRVATSKO MODNO-ODJEVNO NAZIVLJE

Jezična analiza modnih časopisa 1918. – 1941.

(Vlatka Štimac, Hrvatska sveučilišna
naklada, Zagreb, 2008., 244 str.)

Hrvatsko modno-odjevno nazivlje, s podnaslovom Jezična analiza modnih časopisa 1918. – 1941. objavljen je doktorski rad koji u mnogočemu može popuniti do sada postojeću prazninu u jezikoslovnoj kroatistici. Naime, ova je knjiga jedno od rijetkih poglavlja o modnome nazivlju u leksikološkoj literaturi, u kojoj do sada nije bilo sustavnoga istraživanja jezika modnih časopisa prve polovine XX. st., kao što nije bilo ni nacrtu za izradbu terminološkoga rječnika modno-odjavnoga nazivlja hrvatskoga jezika.

U istraživanju leksičke građe, prikupljene iščitavanjem nekoliko različitih modnih

Ova rasprava pruža detaljan uvid u filozofska i jezikoslovna promišljanja o jeziku od Humboldtova vremena do suvremenih jezikoslovaca i filozofa. U središtu razmatranja odnosi su jezika i kulture, jezika i mišljenja te jezika i društva, odnosi koji uvijek iznova otvaraju jezikoslovne rasprave i polemike. Brojni primjeri i rezultati istraživanja kako tuđih tako i onih koje je provela sama autorica upotpunjuju sveobuhvatan teorijski okvir. Ovo će djelo zasigurno biti važan doprinos i dati poticaj raspravama o rodnoj perspektivi u jeziku koje bi u konačnici mogle rezultirati promišljenijom upotrebom jezika i što manjom diskriminacijom žena u jeziku, a time i u društvu.

Aleksandra Ščukanec

žurnala, novina i časopisa, među kojima je i prvi modni časopis na hrvatskome jeziku Pariška moda, list za žensku i dječju odjeću i za ženski ručni rad (Zagreb, 1895. – 1907., 1920. – 1938.), i njezinoj usporedbi sa suvremenim nazivima, autorica je rasvijetlila mnoge izrazne i semantičke promjene koje su se dogodile unutar modno-odjavnoga nazivlja. Mnogi su od analiziranih leksema danas dio pasivnoga sloja hrvatskoga jezika, a zanimljiv je podatak čitateljima ove studije da su za mnoge galicizme i germanizme suvremenoga hrvatskoga jezika u promatranome razdoblju postojali hrvatski nazivi, koji su tijekom desetljeća zamijenjeni posuđenicama koje upotrebljavamo danas. Stoga kroz ovu studiju čitatelji mogu, tragom svakodnevne životne pojavnosti kao što je moda u odijevanju, uspostaviti i jezične dodire hrvatskoga s drugim europskim jezicima između dviju prijelomnih godina dvadesetoga stoljeća.

Knjiga ima pet dijelova, zaključak i rječnik modno-odjavnoga nazivlja. U njoj auto-